Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · "Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqar... DOI: 10.5281/zenodo.24319845

"MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR"

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AHOLISINING HAYOT SIFATI INDIKATORLARINI KOMPLEKS STATISTIK BAHOLASH VA BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI DOIRASIDA MONITORING QILISH

OSTONAQULOV DILSHOD ISMATILLA O'G'LI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti
EMU University o'qituvchisi
Tel: +998 90 957 17 97

ANNOTATSIYA
Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi aholisining hayot sifati indikatorlarini kompleks statistik baholash hamda ularni Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (BRM) doirasida monitoring qilish masalalari yoritiladi. Tadqiqotda daromad, kambag'allik, sog'liqni saqlash, ta'lim, bandlik, uy-joy, internet qamrovi va ekologik barqarorlik ko'rsatkichlari asosiy indikator sifatida tanlandi. Statistik tahlil natijalari mamlakatda ijobiy siljishlar kuzatilayotganini, biroq hududlararo tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar: hayot sifati, BRM, statistika, monitoring, O'zbekiston.

INTRODUCTION

Bugungi kunda mamlakat taraqqiyotini baholashda faqat iqtisodiy o'sish emas, balki inson farovonligi va ijtimoiy adolat ham muhim mezon hisoblanadi. Shu sababli hayot sifati indikatorlari ilmiy tadqiqotlarda alohida o'rin egallamoqda. Axmedov va Mardanova (2024) ta'kidlashicha, O'zbekistonda BRMlarni amalga oshirish kambag'allikni kamaytirish, sog'liqni saqlash, ta'lim va ekologik barqarorlik yo'nalishlarida tizimli ravishda olib borilmoqda [1]. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (2025) ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda BRM monitoring tizimi shakllantirilgan bo'lib, turli ijtimoiy ko'rsatkichlar muntazam kuzatib boriladi [2]. O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish, aholi daromadlarini oshirish hamda kambag'allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. So'nggi yillarda yangi ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kengaytirish orqali turmush sifati sezilarli yaxshilanmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari tizimi mamlakatlarga taraqqiyotni faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy va ekologik mezonlar asosida baholash imkonini beradi. Shu sababli O'zbekiston ham BRM milliy indikatorlarini ishlab chiqib, monitoring tizimini amaliyotga joriy etdi [4]. Hayot sifati ko'rsatkichlarini statistik baholash davlat siyosatining natijadorligini aniqlash, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va resurslarni oqilona taqsimlash uchun muhimdir.

Published: 05.06.2026
Cite this article: Ostonaqulov Dilshod Ismatilla o'g'li (2026). O'zbekiston Respublikasi aholisining hayot sifati indikatorlarini kompleks statistik baholash va barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida monitoring qilish. Emro Science and Education, 2(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24319845
© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro tajribada hayot sifati ko‘rsatkichlarini baholashda Human Development Index, Better Life Index va Social Progress Index kabi kompleks yondashuvlardan foydalaniladi. Mazkur indekslarda daromad, sog‘liq, ta’lim, yashash muhiti va xavfsizlik kabi ko‘rsatkichlar qo‘llanadi. UNECE (2024) hisobotida O‘zbekiston uchun suv resurslari boshqaruvi, atmosfera havosi sifati va chiqindilarni qayta ishlash tizimini takomillashtirish dolzarb vazifa sifatida qayd etilgan [3]. Milliy statistika qo‘mitasi (2025) qayd etishicha, BRM indikatorlari asosida olib borilayotgan monitoring mamlakatdagi islohotlar natijadorligini baholash imkonini bermoqda [2].

METHODS

Mazkur tadqiqotda qiyosiy tahlil, dinamik qatorlar tahlili, indeks usuli va kompleks baholash metodlaridan foydalanildi. Statistik ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, BMT ma’lumotlari hamda UNECE hisobotlari asosida shakllantirildi. Tadqiqot uchun quyidagi indikatorlar tanlab olindi: aholi jon boshiga real daromad, kambag‘allik darajasi, umr ko‘rish davomiyligi, bolalar o‘limi koeffitsienti, ta’lim qamrovi, bandlik darajasi, uy-joy bilan ta’minlanganlik, internetdan foydalanuvchilar ulushi, atmosfera ifloslanishi darajasi va ichimlik suvi bilan ta’minlanganlik. Turli o‘lchov birliklaridagi ko‘rsatkichlarni solishtirish maqsadida standartlashtirish usuli qo‘llanildi:

$$z = \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}$$

Salbiy indikatorlar uchun teskari formula qo‘llanildi:

$$z = \frac{x_{max} - x}{x_{max} - x_{min}}$$

Shundan so‘ng umumiy integral indeks hisoblandi:

$$Q = \sum w_i z_i$$

Bu yerda Q – hududning umumiy hayot sifati indeksi, w – indikator og‘irligi, z – standartlashtirilgan qiymat. Ushbu metodologiya turli ko‘rsatkichlarni yagona shkala bo‘yicha baholash imkonini beradi.

RESULTS

Olib borilgan statistik hisob-kitoblar O‘zbekistonda hayot sifati indikatorlari bo‘yicha ijobiy o‘zgarishlar kuzatilayotganini ko‘rsatdi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (2025) ma’lumotlariga ko‘ra, kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2024-yilda 8,9 foizgacha kamaygan [2]. Bu BRM-1 bo‘yicha sezilarli natija hisoblanadi. Obodonlashtirilgan uy-joyda yashovchi aholi ulushi 2020-yildagi 56,5 foizdan 2024-yilda 88,9 foizga yetgan [2]. Mazkur holat turmush sharoitlarining yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Internetdan foydalanuvchilar ulushi ortib borishi natijasida elektron hukumat xizmatlari,

masofaviy ta’lim va onlayn mehnat bozori imkoniyatlari kengaydi. Bandlik darajasi bo‘yicha ham ijobiy siljishlar qayd etildi. Xizmat ko‘rsatish sohasi, qurilish va kichik biznesda yangi ish o‘rinlari yaratilishi mehnat bozoriga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Shuningdek, umr ko‘rish davomiyligi ko‘rsatkichlarida o‘sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bu sog‘liqni saqlash tizimida olib borilgan islohotlar samarasi sifatida izohlanadi.

RESULTS

Olib borilgan statistik hisob-kitoblar O‘zbekistonda hayot sifati indikatorlari bo‘yicha barqaror ijobiy siljishlar kuzatilayotganini ko‘rsatdi. Aholi daromadlarining ortishi, kambag‘allikning kamayishi hamda ijtimoiy infratuzilmaning kengayishi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ldi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (2025) ma’lumotlariga ko‘ra, kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2024-yilda 8,9 foizgacha qisqargan [2]. Mazkur natija aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash dasturlari samaradorligini ko‘rsatadi. Obodonlashtirilgan uy-joyda yashovchi aholi ulushi 2020-yildagi 56,5 foizdan 2024-yilda 88,9 foizga yetgan [2]. Uy-joy kommunal xizmatlari sifati yaxshilangani turmush darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Internetdan foydalanuvchilar ulushining ortishi natijasida elektron hukumat, onlayn ta’lim, bank xizmatlari va masofaviy mehnat imkoniyatlari kengaydi. Raqamli xizmatlar aholi uchun vaqt va xarajatlarni tejashga xizmat qilmoqda. Bandlik darajasi bo‘yicha ham ijobiy siljishlar kuzatildi. Kichik biznes, xizmat ko‘rsatish sohasi, qurilish va ishlab chiqarishda yangi ish o‘rinlari yaratilishi mehnat bozorini faollashtirdi. Umr ko‘rish davomiyligi ko‘rsatkichlarida o‘sish tendensiyasi qayd etildi. Bu birlamchi tibbiy xizmatlarning kengayishi, profilaktika dasturlari va sog‘liqni saqlash tizimidagi modernizatsiya bilan izohlanadi. Ta’lim qamrovi bo‘yicha oliy ta’lim muassasalari sonining oshishi, nodavlat universitetlarning ochilishi va qabul kvotalarining kengayishi inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kompleks indeks bo‘yicha poytaxt va sanoatlashgan hududlar yuqori o‘rinlarni egallagan bo‘lsa, ayrim chekka hududlarda qo‘shimcha ijtimoiy-investitsion choralar talab etiladi. Kompleks statistik baholash natijalari hududlar kesimida hayot sifati darajasida sezilarli tafovutlar mavjudligini ko‘rsatdi. Poytaxt hududi, sanoatlashgan viloyatlar va infratuzilmasi rivojlangan mintaqalarda indeks qiymatlari nisbatan yuqori bo‘ldi. Toshkent shahri yuqori daromad darajasi, xizmatlar sektorining rivojlanganligi, transport infratuzilmasi va ta’lim muassasalari salohiyati sababli yetakchi o‘rinni egalladi. Navoiy va Toshkent viloyatlarida ham sanoat ishlab chiqarishi va investitsiya oqimlari sababli ijobiy natijalar kuzatildi. Ayrim agrar hududlarda esa bandlikning mavsumiy xarakteri, daromad manbalarining cheklanganligi hamda infratuzilma muammolari tufayli integral indeks nisbatan past shakllandi. Ichimlik suvi bilan ta’minlanganlik ko‘rsatkichi ko‘plab hududlarda yaxshilangan bo‘lsa-da,

ayrim chekka qishloq hududlarida modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirish zarur. Ta’lim qamrovi bo‘yicha maktabgacha ta’lim va oliy ta’lim yo‘nalishlarida o‘sish kuzatildi. Bu kelajakda inson kapitali sifati oshishiga xizmat qiladi. Bolalar o‘limi koeffitsienti pasayib borayotgani sog‘liqni saqlash tizimida ona va bola salomatligiga qaratilgan chora-tadbirlarning natijasi sifatida baholanadi. Atmosfera ifloslanishi indikatorlari yirik shaharlarda transport vositalari sonining ortishi va sanoat yuklamasi bilan bog‘liq ravishda nisbatan yuqori bo‘lib qolmoqda. Shunday qilib, hududiy natijalar davlat siyosatida differensial yondashuvni qo‘llash, ya’ni har bir hudud muammosiga mos maqsadli dasturlar ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

DISCUSSION

Olingan natijalar O‘zbekistonda hayot sifati ko‘rsatkichlari bo‘yicha ijobiy siljishlar kuzatilayotganini tasdiqlaydi. Ayniqsa kambag‘allikning kamayishi, uy-joy sharoitlarining yaxshilanishi va raqamli xizmatlarning kengayishi muhim omillar hisoblanadi. Axmedov Alim Babaniyazovich va Mardanova Dilnoza Aliqul qizi (2024) ta’kidlashicha, BRMlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun muntazam statistik monitoring zarur hisoblanadi [1]. Tadqiqot natijalari ham ushbu fikrni tasdiqlaydi. Shu bilan birga, hududlararo tafovutlar saqlanib qolmoqda. Poytaxt va sanoatlashgan hududlar yuqori natija ko‘rsatgan bo‘lsa, ayrim chekka hududlarda qo‘shimcha investitsiya va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralari talab etiladi. UNECE (2024) hisobotida ekologik omillar uzoq muddatli hayot sifatiga kuchli ta’sir ko‘rsatishi qayd etilgan [3]. Demak, kelajakda yashil iqtisodiyot, chiqindilarni qayta ishlash va atmosfera havosini yaxshilash bo‘yicha siyosat ustuvor bo‘lishi kerak. Milliy statistika qo‘mitasi (2025) ma’lumotlari asosida aytish mumkinki, BRM indikatorlarini hududiy darajada chuqurlashtirish davlat siyosatini yanada manzilli qiladi [2]. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hayot sifatini baholashda faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar emas, balki ta’lim, sog‘liq, ekologiya va raqamli tenglik omillari ham birgalikda hisobga olinishi zarur. Shunday qilib, kompleks indeks yondashuvi O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini xolis baholashga xizmat qiluvchi samarali vosita hisoblanadi.

CONCLUSION

Mazkur tadqiqot natijasida O‘zbekiston Respublikasi aholisining hayot sifati indikatorlarini kompleks statistik baholash imkoniyati yaratildi. Hisob-kitoblar mamlakatda so‘nggi yillarda ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy siljishlar mavjudligini ko‘rsatdi. Ayniqsa kambag‘allik darajasining pasayishi, uy-joy sharoitlarining yaxshilanishi, internet qamrovining kengayishi va ta’lim imkoniyatlarining ortishi aholining umumiy farovonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Biroq hududlararo tafovutlar, ayrim qishloq hududlarida infratuzilma yetishmovchiligi hamda ekologik muammolar dolzarbligicha qolmoqda. Shu sababli davlat siyosatida differensial yondashuvni kuchaytirish, hududlar kesimida alohida rivojlanish

dasturlarini ishlab chiqish va resurslarni maqsadli yo‘naltirish zarur. Kelgusida BRM indikatorlarini tuman darajasigacha kengaytirish, GIS texnologiyalari asosida hayot sifati xaritalarini yaratish hamda real vaqt monitoring platformalarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ekologik ko‘rsatkichlar, subyektiv farovonlik darajasi va aholi qoniqish indekslarini statistik tizimga kiritish ilmiy va amaliy jihatdan muhim natijalar beradi. Umuman olganda, kompleks statistik baholash modeli O‘zbekistonning 2030-yilgacha bo‘lgan Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish jarayonini samarali boshqarishga xizmat qiladi. Hayot sifati indikatorlarini kompleks statistik baholash mamlakat taraqqiyotini inson manfaatlari nuqtai nazaridan o‘lchash imkonini beradi. Ushbu maqolada taklif etilgan metodologiya O‘zbekiston Respublikasida Barqaror rivojlanish maqsadlari monitoringini kuchaytirish, davlat siyosatini natijadorlik asosida baholash va hududlararo tengsizliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarni kengaytirish va zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash ilmiy hamda amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Axmedov Alim Babaniyazovich, Mardanova Dilnoza Aliqul qizi. O‘zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlari. Journal of Universal Science Research, 2024.
[2] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish maqsadlari. Toshkent, 2025.
[3] United Nations Economic Commission for Europe. National State of the Environment Report: Uzbekistan. Geneva, 2024.
[4] United Nations. Sustainable Development Goals Report. New York, 2024.
[5] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Rasmiy statistik ma’lumotlar va matbuot materiallari. Toshkent, 2024–2025.
[6] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi rasmiy veb-sayti: www.stat.uz
[7] United Nations in Uzbekistan rasmiy portali: uzbekistan.un.org

IQTISODIY STATISTIKA KAFEDRASI — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti —